

idrak

Dini Arařtırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies
Cilt/Volume-2 • Sayı/Issue-1 • Haziran 2022



Cilt | Volume: 2 • Sayı | Issue: 1

15 Haziran | June 15, 2022

Hadis Alanındaki Takr b 1-Mezâhib Literatürünün Değerlendirilmesi

Evaluation of Taqrîb al-Madhâib Literature in the Field of Hadith

Ayşe Nur Duman

Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel
İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis, İstanbul/Türkiye.

*Research Assistant, Marmara University, Institute of Social Sciences,
Department of Basic Islamic Studies, Hadith, Istanbul /Turkey.*

aduman@marmara.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1347-434X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliř Tarihi | Date Received: 31 Mart | March 2022

Kabul Tarihi | Date Accepted: 1 Haziran | June 2022

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2022

Atıf | Cite as

Duman, Ayşe Nur. "Hadis Alanındaki Takr b 1-Mezâhib
Literatürünün Değerlendirilmesi". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 2/1
(Haziran 2022), 87-115.

İntihal | Plagiarism

Bu alışma hakem değerlendirmesinden geçmiş, bir intihal yazılımı ile
taranmıştır. İntihal yapılmadığı tespit edilmiştir.

*This article has gone through a peer review process and scanned via a
plagiarism software. No plagiarism has been detected.*

Telif | Copyright  

idrak'te yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir.
The copyrights of articles published in *idrak* belong to their authors.

Published by Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Giresun University Faculty of Islamic Sciences, 28200, Giresun, Türkiye.

Hadis Alanındaki Takrîbü'l-Mezâhib Literatürünün Değerlendirilmesi¹

Öz

20. yüzyılda ortaya çıkan takrîbü'l-mezâhib kurumları, Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki beraberliğin gerçekleşmesi amacıyla kitap ve dergilerin hazırlanması, ilmî toplantı ve kongrelerin düzenlenmesi gibi çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu kurumların Sünnî ve Şîî birlikteliğini sağlamak amacıyla yaptığı faaliyetlerden biri de her iki mezhebin kaynaklarında yer alan müşterek rivayetleri derleyen kitapların hazırlanmasıdır. Ehl-i sünnet ve Şîa'nın hadis kaynaklarındaki müşterek rivayetleri bir araya getiren söz konusu çalışmalar, Tahran'da bulunan "el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye" ve Kuveyt merkezli "Meberretü'l-âl ve'l-ashâb" isimli iki takrîb kurumu tarafından hazırlanmıştır. Her iki kurum da müşterek rivayetlerin derlenmesinin Sünnî ve Şîîler arasındaki yakınlaşmayı sağlayacağı kanaatinindedir. Zira bu iki kurumun yazarlarına göre söz konusu eserler, iki mezhep arasındaki ihtilafların çok az ve ittifak edilen konuların da %90 civarında olduğunu ortaya koymaktadır. Bu makalede, ilk olarak takrîbü'l-mezâhib çalışmalarının tarihi seyri hakkında bilgi verilmiş, ardından el-Mecma'u'l-âlemî ve Meberretü'l-âl ve'l-ashâb tarafından hazırlanan kitaplardaki müşterek rivayetlerin konuları, isnad ve metinleri ele alınmıştır. Böylece Sünnî ve Şîî birlikteliğinin hangi meseleler üzerinden vurgulandığı ve iki ekolün yakınlaşmasında müşterek rivayetlerin nasıl bir etkiye sahip olduğu ya da olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Müşterek Rivayet, Ehl-i sünnet, Şîa, Takrîbü'l-mezâhib, Sünnî-Şîî Birlikteliği.

Evaluation of Taqrîb al-Madhâib Literature in the Field of Hadîth

Abstract

The Taqrîb al-Madhâib institutions that emerged in the 20th century carried out various studies such as the preparation of books and journals, the organization of scientific meetings and congresses in order to achieve the unity between Ahl al-Sunnah and Shia. One of the works of these institutions in order to ensure the unity of Sunnî and Shiite is the preparation of books that compile the common narrations in the sources of both sects. The relevant works that compile common narrations in the hadith sources of Ahl al-Sunnah and Shia were prepared by two taqrîb institutions, al-Majma' al-'Âlemî lil-Taqrîb bayna al-Madhâib al-İslâmiyyah, which is located in Tehran, and Mabarrat al-Âl wa al-Âshâb, which is based in Kuwait. Both of these institutions are of the opinion that the compilation of common narrations will provide a basis for rapprochement between Sunnî and Shiites because according to the authors of these two institutions, these works reveal that the conflicts between the two sects are very few and the agreed issues are about 90%. In this article, firstly, some information about the history of taqrîb al-madhâib studies is given, and then the subjects, isnâd and texts of the common narrations in the books prepared by al-Majma' al-'Âlemî and Mabarrat al-Âl wa al-Âshâb are discussed. Thus, it has been found out that on which issues the Sunnî and Shiite unity are emphasized. In addition to this, it has been determined what kind of effect the common narrations have or not in the unity and intimacy of these two schools.

Keywords: Common Narrations, Hadîth, Ahl al-Sunnah, Shîa, Taqrîb al-Madhâib.

1 Bu makale, yazarın "Ehl-i sünnet ve Şîa'da Müşterek Rivayetlerin Tahlili -Küleynî'nin *el-Kâfi* Adlı Eserinin Usûl Bölümü Örneği-" başlıklı devam etmekte olan doktora tez çalışmasından hareketle kaleme alınmıştır.

Giriş

İslam tarihinde dinî ve siyâsî nedenlerle ortaya çıkan çeşitli fırka ve gruplar arasında Ehl-i sünnet ve Şîa, yüksek sayıdaki takipçisi ve günümüzde varlığını sürdürmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu iki mezhebi öne çıkaran hususlardan biri ise mezhebî paradigmalarına uygun bir metodolojiye ve buna uygun inşa edilmiş bir literatüre sahip olmalarıdır. Örneğin Ehl-i sünnet ve Şîa'nın hadis literatürüne bakıldığında onların hadis ve sünnetin tanımı, rivayetleri kabul şartları, râvileri değerlendirirken esas aldıkları kriterler gibi çeşitli konularda ayrıldıkları görülür. Sünnî ve Şîî âlimler arasındaki bu metodolojik farklılıklar, onların telif ettikleri eserlerdeki rivayetlerde de açık bir şekilde görülmektedir. Zira Ehl-i sünnet'in hadis literatürü sahâbenin Allah Resûlü'nden naklettiği rivayetlere dayanırken, Şîî kaynaklarda sahâbe kanalıyla gelen nakillerin genellikle kabul görmediği, hadislerin önemli bir kısmının Hz. Ali, Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık gibi imamların ashâbları tarafından aktarıldığı görülür. Bahsedilen farklılıklara rağmen iki ekolün hadis eserlerinde aynı ya da farklı râviler tarafından nakledilen bir grup müşterek rivayet de bulunmaktadır.

Sünnî ve Şîî hadis kaynaklarında yer alan müşterek rivayetler, 20. yüzyılın ortalarından itibaren iki ekol arasındaki ihtilafları ortadan kaldırmak ve mezhep mensupları arasındaki yakınlaşmayı sağlamak amacıyla çalışmalar yürüten takrîbü'l-mezâhib projelerinin önemle üzerinde durduğu bir konudur. Takrîbü'l-mezâhib projeleri, müşterek rivayetleri Sünnî ve Şîîler arasındaki birlikteliği sağlayacak önemli bir araç olarak görmüştür. Zira bu projelerin yürütücüleri, Ehl-i sünnet ve Şîa'nın ortak kabullerinin ihtilaf ettikleri konulardan çok daha fazla olduğu ve müşterek rivayetlerin de bu durumu teyit ettiği görüşündedir. Bu çalışmada, takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle Sünnî ve Şîî hadis kaynaklarındaki müşterek rivayetleri derleyen çalışmalar konu edilecektir.² Farklı konulardaki müşterek rivayetlere yer

2 Takrîbü'l-mezâhib projeleri kapsamında hazırlanan kitapların büyük bir kısmını Harvard Üniversitesi kütüphanesinden temin etmemi sağlayan Arş. Gör. Didar Ayşe AKBULUT'a teşekkür ederim.

veren bu kitaplardaki nakillerin Sünnî ve Şîî birlikteliği söz konusu olduğunda nasıl bir anlam ifade ettiği, bu nakillerin hangi kriterlere göre ortak kabul edildiği, isnad kullanımları ve metin özellikleri ele alınacaktır. Böylece bu eserlerde serdedilen metinlerin Sünnî ve Şîî birlikteliğini gerçekleştirme noktasında bahsedilen öneme sahip olup olmadığı tartışılacaktır. Çalışma sırasında ilk olarak takrîbü'l-mezâhib düşüncesi ve tarihî süreçteki seyri hakkında bilgi verilecek, sonrasında Ehl-i sünnet ve Şîa'yı yakınlaştırmayı hedefleyen takrîb projeleri tarafından hazırlanan çalışmalar tetkik edilecektir.

1. Takrîbü'l-Mezâhib Düşüncesi ve Tarihi Seyri

İtikadî mezheplerin birbirine yaklaştırılması anlamına gelen takrîbü'l-mezâhib kavramı, özellikle Ehl-i sünnet ve Şîa'nın birbirleri hakkında doğru bilgi edinmeleri, olumsuz düşünce ve değerlendirmelerden uzak durmaları ve ortak amaçlar etrafında beraber hareket etmelerini ifade etmektedir.³ Takrîbü'l-mezâhib düşüncesinin başlıca hedefi Ehl-i sünnet ve Şîa arasında ihtilafa neden olan konuların, bu iki mezhebe mensup insanlar arasında düşmanlığa neden olmasının önüne geçmek ve gerektiğinde ortak düşmanlara karşı birlikte hareket edilmesini sağlamaktır. Genellikle Müslümanların birlik ve beraberliğe ihtiyaç duydukları dönemlerde gündeme gelen⁴ takrîbü'l-mezâhib fikrinin temellerini, Allah Resûlü, Hz. Ali ve Ehl-i beyt imamlarına dayandıran birtakım görüşler vardır.⁵ Ancak Ehl-i sünnet ve Şîa'nın birer mezhep olarak teşekkül süreçleri dikkate alındığında bu düşüncenin 1./7. asırla ilişkilendirilmesi makul görünmemektedir.

Ehl-i sünnet ve Şîa arasında takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle ilişkilendirilebilecek ilk yakınlaşmanın 5./11. asırda Bağdat'ta Yahudilere karşı gerçekleştiği ifade edilir. Bu dönemde Sünnîler imamların kabirlerini ziyaret etmiş, Şîîler de Sünnî cemaatle birlikte namaz kılmış ve sahâbe aleyhinde konuşmaktan vazgeçmiştir. Dönemin Şîî ulemâsından Ebû Cafer et-Tûsî'nin (öl. 460/1067) *et-Tibyân fî tef-*

3 İlyas Üzümlü, "Takrîbü'l-mezâhib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/ 467.

4 Cemil Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", *Journal of Islamic Research*, 29/2 (Aralık 2018), 288-9.

5 Ramazan Tarık, *İslam Düşüncesinde Mezhepleri Yakınlaştırma Girişimleri (Takrîbü'l-Mezâhib: Mısır Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 86-91.

sîri'l-Kur'ân adlı eserindeki ayetleri her iki mezhebin hadisleri çerçevesinde yorumlaması, kendisinden bir asır sonra gelen Tabersî'nin (öl. 548/1154) de *el-Mecma'ul-beyân* isimli kitabında onun metodunu devam ettirmesi, bu süreçteki Sünnî-Şîî yakınlaşmasına ve etkilerine örnek olarak gösterilir.⁶ Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki yakınlaşmanın gerçekleşmesi amacıyla yapılan faaliyetler 7./13. ve 8./14. asırlarda da devam etmiştir. Örneğin Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddîn-i Kübrâ (öl. 618/1221) ve müridi Alâüddevle-i Simnânî (öl. 736/1336) Müslüman coğrafyanın Moğol saldırılarına maruz kaldığı bu dönemde, tasavvuftaki velâyet düşüncesi ile Şîî imamet düşüncesi arasında bir bağ kurmuş, ayrıca her iki mezhebin ortak değerlerini öne çıkararak bir sentez oluşturmaya çalışmıştır.⁷

Takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle ilişkilendirilebilecek faaliyetlere Nâdir Şah (öl. 1160/1747) döneminde de tesadüf edilmektedir. Zira Nâdir Şah göreve geldiği zaman Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a hakaret edilmemesini, onların saygıyla anılmalarını, ezandaki "Aliyyun veliyyullah" ifadesinin çıkarılmasını ve bu kurallara uymayanların cezalandırılacağını ilan etmiştir. Nâdir Şah, Sünnî ve Şîî âlimleri Nəcəf'te toplayarak onlarla hilafet ve sahâbe aleyhtarlığı gibi iki mezhep arasında ciddi ihtilafların bulunduğu konuları tartışmaya açmış ve bir mutabakat metni hazırlatmıştır. İlgili metinde Şîîlerin ilk üç halife ve Hz. Âişe başta olmak üzere ashâba hakaret etmemeleri, Sünnîlerin de Şîîleri Müslüman kabul etmeleri karara bağlanmışsa⁸ da Nâdir Şah'ın bu çalışmaları uzun süreli bir etkiye sahip olamamıştır.⁹

6 Üzümlü, "Takrîbü'l-mezâhib", 39/467; Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 289-90.

7 Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 292.

8 Üzümlü, "Takrîbü'l-mezâhib", 39/467-468; Cemil Hakyemez, "Nasıl Bir Şîî-Sünnî Birlikteliği", *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi* 25 (Temmuz 2012), 73-4; Cemil Hakyemez, "Sünnî-Şîî İlişkilerinde Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği*, haz. Ahmet Emin Dağ, (İstanbul: İNSAMER, 2016) 97; Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 292-5.

9 Nâdir Şah'ın bu faaliyetlerin uzun süre etkili olamamasının nedeni olarak onun Şîîliğin, itikadî ve siyasi boyutunu fark edemeyerek Şîa'yı basit bir fikhî oluşum gibi görmesi gösterilmiştir. Bk. Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 294.

5./11. asırdan itibaren belirli dönemlerde Ehl-i sünnet ve Şîa'nın yakınlaşması amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmışsa da takrîbü'l-mezâhib düşüncesinin sistematik ve kurumsal bir kimlik kazanması 20. yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Sünnî ve Şîîlerin yakınlaşmasını hedefleyen çalışmaları daha sistemli bir şekilde yürüten ilk isim İranlı Şîî âlim Muhammed Takî el-Kummî'dir. O bazı Şîî âlimlerle görüşerek Mısır'da¹⁰ Ehl-i sünnet ve Şîa'yı yakınlaştırmayı hedefleyen bir müessese kurma kararı verdikten sonra 1947 yılında takrîbü'l-mezâhib faaliyetlerini başlatmak amacıyla geldiği Kahire'de Ezher Üniversitesi'nin hocalarına İslâm dünyasının birliğine hizmet edecek bir kurumun gerekliliğini anlatmış, onlar da Müslümanlar arasındaki beraberliğin sağlanması için önemli bir adım olacağını düşünerek Kummî'nin görüşlerini olumlu karşılamışlardır. Bu görüşmelerin ardından 1954 yılında Kahire'de Dârü't-Takrîb Beyne'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye isimli müessese kurulmuştur.¹¹

Dârü't-takrîb'in kurulma aşamasında Muhammed Takî el-Kummî'ye Kâşifülgitâ, Hibetüddîn eş-Şehristânî, Muhammed Salih el-Mâzenderânî, Muhammed Cevâd el-Muğniyye, Âyetullah Sadreddin es-Sadr, Âyetullah Muhammed Takî el-Hansârî, Âyetullah Burûcirdî gibi Şîî ve Abdülmecîd Selîm, Şeyh Mahmûd Şeltût, Muhammed Ebû Zehre, Muhammed el-Medenî, Muhammed Ali Ulûbe gibi Sünnî âlimler destek vermiştir.¹² Dârü't-Takrîb'in başlıca hedefi ise farklı mezheplere mensup Müslümanları bir araya getirmek, aralarındaki ayrılıkları gidermeye çalışıp dayanışmayı artırmak ve farklı dillerde İslâm'ın temel prensiplerini içeren yayınları neşretmektir. Bununla birlikte Dârü't-Takrîb'in amacının, Sünnî'nin Sünnîliğini ya da Şîî'nin Şîîliğini terk etmesini sağlamak değil, aksine iki tarafın da

10 Takrîbü'l-mezâhib faaliyetlerini yürütmek için Mısır'ın tercih edilmesinin nedenleri hakkında detaylı bilgi için bk. Tarık, *İslâm Düşüncesinde Mezhepleri Yakınlaştırma Girişimleri (Takrîbü'l-Mezâhib: Mısır Örneği)*, 197-222.

11 Üzüm, "Takrîbü'l-mezâhib", 39/468; İlyas Üzüm, "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 2 (Aralık 1998), 172; Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 296-9; Ramazan Tarık, "Türkiye'de Takrîbü'l-Mezâhib Alanında Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Aralık 2019), 606.

12 Üzüm, "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", 173.

üzerinde birleştiği temel konulardaki yakınlaşmayı gerçekleştirmek olduğu da ifade edilmiştir.¹³

Dârü't-Takrîb, Sünnî-Şîî birlikteliğini gerçekleştirmek amacıyla üç aylık periyotlarla *Risâletü'l-İslâm* isimli bir dergi çıkarmış, burada iki mezhebin âlimleri tarafından kaleme alınan takrîbü'l-mezâhib konulu yazılar yayınlamıştır. Bununla birlikte Dârü't-Takrîb, Sünnî ve Şîî yakınlaşması için özellikle bazı klasik eserleri neşretmişse de bunların genellikle Şîî âlimlere ait olduğu ifade edilmiştir. Kurumun en önemli faaliyeti olarak ise Ezherli âlim Şeyh Mahmûd Şeltût'un¹⁴ 1959 yılında Ehl-i sünnet'in, diğer fikhî mezhepler gibi Ca'ferî mezhebinin içtihatlarıyla da amel edilebileceğine yönelik çıkardığı fetva¹⁵ gösterilir.¹⁶ Ancak Dârü't-Takrîb'in yürüttüğü bu çalışmaların bir kısmı, bazı Sünnî âlimleri rahatsız etmiş ve onların kurumdan ayrılmalarına neden olmuştur. Örneğin Dârü't-Takrîb'e kuruluş aşamasında destek veren Mustafa es-Sibâî, takrîbü'l-mezâhib konusuna vurgu yapan Şîî âlimlerin sahâbe aleyhinde konuştuklarını ve onların Sünnîleri Şîîleştirmek amacıyla olduklarını söylemiştir. Yine Yusuf el-Kardâvî de başlangıçta Dârü't-Takrîb'in çalışmalarına destek verdiğini, kurumun düzenlediği toplantı ve görüşmelere katıldığını, ancak Şîîlerin takrîbü'l-mezâhib düşüncesini fırsat bilerek Sünnî coğrafyada kendi hedefleri doğrultusunda çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Diğer taraftan kurumun Şîî üyeleri de benzer gerekçelerle Şîa'nın Ehl-i sünnet'e boyun eğmesi amacıyla birtakım faaliyetlerin yürütüldüğünü ileri sürerek Dârü't-Takrîb'den ayrılmışlardır. Neticede 1960'lardan sonra faaliyet alanı giderek azalan mezkûr kurum 1972 senesinde kapanmıştır.¹⁷

13 Üzüm, "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", 173-4; Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 303.

14 Yenilikçi bir anlayışa sahip olduğu bilinen Ezherli şeyh Mahmûd Şeltût'un faaliyetleri hakkında bilgi edinmek için bk. Seyyid Ahmed eş-Şâl, "Mahmûd Şeltût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/494-5.

15 Sünnîlerin, Caferî mezhebinin görüşleriyle amel edebileceklerine cevaz veren fetva metnini görmek için bk. Nesrin Aksoy, *Şîî-Sünnî Takrîb Çalışmaları* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 127.

16 Üzüm, "Takrîbü'l-mezâhib", 39/468; Üzüm, "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", 173.

17 Üzüm, "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi", 177-178; Adem Arıkan, "Şîîlerin Takrîbi ve Suûdîlerin Teklifi", *e-Makalât Mezhep Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2013), 277-83.

Sünnî-Şîî yakınlaşmasının gerçekleşmesi amacıyla yürütülen bir diğer kurumsal faaliyet Lübnan'dadır. 1947 yılında Lübnan'da bulunan Faruk I Üniversitesi'nin Şeriat Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Dârü'l-İnsâf, Ehl-i sünnet ve Şîa'nın yakınlaşması amacıyla çalışmalar yürüten bir teşkilattır. Mısır'daki Dârü't-Takrîb ile aynı yılda kurulan Dârü'l-İnsâf'ın, mezkûr kurumun temel ilkelerini örnek aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte Dârü'l-İnsâf'a destek veren Şîî âlimler arasında Dârü't-Takrîb'in kurulmasında etkili olan Muhammed Hüseyin Âl-i Kâşifülgitâ ve Abdülhüseyin Şerefüddîn el-Müsevî gibi isimler de vardır. Dârü'l-İnsâf da Sünnî-Şîî yakınlaşmasının gerçekleşmesi için çeşitli konularda yayınlar çıkarmıştır. Bu çalışmaların en önemlisi ise *el-İslâm beyne Ehli's-sünne ve's-Şîa* isimli eserdir. Ancak bu çalışma sahâbeyi kerih gören Şîîlerin tarihte kaldığını iddia etmesi ve Şîa'yı ilk üç halifeyi sevip onlara saygı duyan bir grup olarak nitelemesi gibi nedenlerle eleştirilmiştir. Beyrut'ta kısa bir dönem faaliyet gösteren bu kurum 1950'li yıllarda kapanmıştır.¹⁸

Dârü'l-İnsâf'ın yanı sıra Lübnan'da Musa es-Sadr da takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle birtakım çalışmalar yapmıştır.¹⁹ Musa es-Sadr, 1959 senesinde gittiği Lübnan'da Sünnîlerle iyi ilişkiler yürütmek istemiş ve bu amaçla buradaki Ehl-i sünnet âlimleriyle çeşitli toplantılar düzenlemiştir. Sünnî ulemâyyla yaptığı bu görüşmeler neticesinde Musa es-Sadr fikhun birleştirilmesine yönelik çalışmalar yapmış, ayrıca ezan ve namaz gibi ibadetlerde ve bayramlarda birliğin sağlanması amacıyla birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Ancak onun bu faaliyetleri uzun soluklu olmamış ve 1978 yılında Libya'da kaybolmasıyla sona ermiştir.²⁰

Mısır ve Lübnan'dan sonra takrîbü'l-mezâhib çalışmalarıyla öne çıkan ülke İran'dır. Ayrıca bu iki ülkedeki faaliyetlerden farklı olarak İran'daki çalışmaların günümüzde de devam etmesi önemlidir. İran'daki takrîbü'l-mezâhib faaliyetlerine katkı sağlayan ilk gelişme

18 Tarık, *İslam Düşüncesinde Mezhepleri Yakınlaştırma Girişimleri (Takrîbü'l-Mezâhib: Mısır Örneği)*, 294-6.

19 Musa es-Sadr'ın takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle Lübnan'da gerçekleştirdiği faaliyetler hakkında derli toplu bilgi almak için bk. Aksoy, *Şîî-Sünnî Takrîb Çalışmaları*, 83-85, 123-126.

20 Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 299-300.

1979'daki İran İslam Devrimi'dir.²¹ Devrimin lideri Humeynî (öl. 1989) farklı Müslüman gruplarla iyi ilişkiler geliştirmeye önem veren bir isimdir. O Necef'ten Kum'a taşındığı zaman ilk önce Sünnî ve Şîiler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapmıştır. Humeynî'nin bu çalışmaları Mısır'daki faaliyetlerle ve özellikle Mahmûd Şeltût'un Şîiliği hak mezhep olarak kabul ettiği açıklaması ile eş zamanlıdır.

Humeynî'nin bireysel olarak yürüttüğü bu çalışmaların kurumlaşması, halefi Hameney'in 1991'de Tahran'da el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye isimli bir teşkilat, 1992'de de Câmî'atü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye/Dânişgâh-ı Mezâhib-i İslâmî adlı bir üniversite kurmasıyla gerçekleşmiştir.²² el-Mecma'u'l-âlemî Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve ahirete inanan, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetleri yerine getiren herkesi Müslüman kabul ettiğini, farklı İslam mezheplerine mensup insanların birbirlerini iyi tanımalarına katkı sağlamak ve gerektiğinde ortak düşmanlara karşı birlikte mücadele etmek amacıyla olduğunu ifade etmiştir. Sünnî-Şîi birlikteliğini sağlamak amacıyla İslam ülkelerinden bazılarında uluslararası toplantılar ve kongreler düzenleyen el-Mecma'u'l-âlemî, İslam mezhepleri hakkında mukayeseli çalışmalar yürütmüş, ayrıca tefsir, hadis ve fıkıh gibi alanlarda çok sayıda eser telif ettirmiştir.²³

Takrîbü'l-mezâhib faaliyetlerinin yürütüldüğü bir diğer ülke Kuveyt'tir. Kuveyt'teki faaliyetler gerek devletin desteğini alması gerekse devamlılığını koruyor olması bakımından İran ile benzerlik göstermektedir. Kuveyt'te Ehl-i sünnet ve Şîa'nın yakınlaşması amacıyla yürütülen çalışmalar, 2005 yılında Sosyal Politikalar ve Çalışma Bakanlığı'nın aldığı bir karar neticesinde Meberretü'l-âl ve'l-ashâb'ın kurulmasıyla başlamıştır. Kurumun başlıca hedefleri arasında Ehl-i beyt ve sahâbe sevgisini Müslümanların kalbine yerleştirmek, insanlar arasında dinî ilimlerin, özellikle de Ehl-i beyt ve sahâbeden nakledilen rivayetlerin ve onların İslam'a destek olmak

21 Hakyemez, "Sünnî-Şîi İlişkilerinde Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 100 vd.

22 Hakyemez, "Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü'l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi", 300-301.

23 Üzümlü, "Takrîbü'l-mezâhib", 39/468; Doğan Kaplan, "İran'da Şîi-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları", *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2013), 262-263.

için yaptığı hizmetlerin yaygınlık kazanmasını sağlamak vardır. Yine Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, Ehl-i beyt ve sahâbe hakkındaki birtakım görüşlerin yanlışlığını ortaya koyarak toplumun farklı kesimleri arasındaki yakınlaşmayı sağlamak amacıyla olan bir kurumdur. Daha önce zikredilen kurumsal çalışmalarda olduğu gibi Meberretü'l-âl ve'l-ashâb da Sünnî ve Şîî yakınlaşmasını gerçekleştirmek için çeşitli seminer ve konferanslar düzenlemiş, kitaplar ve üç aylık periyotlarla çıkan bir dergi yayınlamıştır.²⁴

Türkiye’de takrîbü'l-mezâhib düşüncesiyle yürütülen herhangi bir kurumsal faaliyet bulunmamakla²⁵ birlikte birkaç gazete yazısında takrîbü'l-mezâhib konusunun dile getirildiği tespit edilmiştir. Bu yazıların ilki Ali Bulaç tarafından 2012 yılında Zaman gazetesinde kaleme alınmıştır. Bulaç ilgili yazıda Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki yakınlaşmanın en önemli noktasını hadislerin oluşturduğunu ifade eder. Ona göre farklı isnadlarla nakledilmelerine rağmen Ehl-i sünnet ve Şîa’nın hadis kaynaklarında müşterek rivayetlerin bulunması oldukça sevindiricidir. Yine Bulaç bu yazıda Ahmet Kurucan’ın, her iki ekol tarafından muteber kabul edilen râvilerin nakillerinin yer aldığı bir hadis kitabının hazırlanması teklifinin²⁶ oldukça makul olduğunu ifade etmektedir.²⁷ Bulaç’ın mezkûr ifadelerine Serdar Demirel tarafından “Şîa ve Ehli Sünnet’in Hadislerde Takrîbi” başlıklı iki ayrı gazete yazısında cevap verilmiştir. Bu yazıların ilkinde Demirel, Şîa’nın hadis usûlünü çalışan biri olarak Kurucan’ın teklifine katılmadığını söyler. Ona göre sünnetin tanımı, kaynakları, sahâbenin adaleti gibi konularda Ehl-i sünnet ve Şîa’nın ihtilaf etmesi nedeniyle Bulaç ve Kurucan’ın bahsettiği çalışmaların yapılması mümkün değildir. Ayrıca Demirel teklif edilen çalışmaların yapılabilmesi için iki ekolün temel inanç esaslarından vazgeçmesi gerektiğini de belirtir.²⁸ Demirel konuyla ilgili ikinci yazısında ise Sünnî ve Şîî hadis eserlerindeki müşterek rivayetlerin derlenmesinin bir başka zorluğuna temas eder. Onun işaret ettiği ilk konu, Şîî literatürde Allah Resûlü’nden nakle-

24 Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, “An Meberreti'l-Âl ve'l-Ashâb” (Erişim 31 Mart 2022).

25 Tarık, “Türkiye’de Takrîbü'l-Mezâhib Alanında Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi”, 608.

26 Söz konusu gazete yazısına ulaşamamıştır.

27 Haksöz Haber, “Hadis Rivayetinde Adalet ve Şii-Sünni Yakınlaşması” (Erişim 12 Mart 2022).

28 Haksöz Haber, “Şîa ve Ehli Sünnet’in Hadislerde Takribi” (Erişim 12 Mart 2022).

dilen rivayetlerin çok az, buna karşın Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'tan gelen hadislerin ise çok fazla olmasıdır. Diğer taraftan Ehl-i sünnet âlimlerinin, Şîîler gibi on iki imamı teşri kaynağı olarak kabul etmediğini, mezhebin kaynaklarında ise Ehl-i beyt imamlarına nispet edilen çok sayıda hadis bulunduğunu,²⁹ dolayısıyla zikri geçen nedenlerle hadislerden hareketle bir yakınlaşmanın gerçekleşemeyeceğini söylemektedir.³⁰

Netice itibarıyla İslam coğrafyasında Sünnî ve Şîî birlikteliğini sağlamak için erken dönemlerden itibaren birtakım çalışmalar yapılmışsa da bu faaliyetler ancak 20. yüzyılda sistematik ve kurumsal bir hal almıştır. İlk olarak Mısır ve Lübnan'da başlayan takrîbü'l-mezâhib çalışmaları İran ve Kuveyt'te devam ettirilmiştir. Bununla birlikte Mısır ve Lübnan'daki çalışmalar günümüzde devam etmezken, İran ve Kuveyt'te yürütülen çalışmalar ise hala devam etmektedir. Son olarak Türkiye'de çeşitli gazete yazılarında Sünnî ve Şîî birlikteliğinin sağlanmasına yönelik birtakım teklifler ileri sürülmüşse de bunların gerçekleştirildiği ya da gerçekleşmesini hedefleyen adımların atıldığı bilinmemektedir.

2. Takrîbü'l-Mezâhib Düşüncesiyle Telif Edilen Hadis Eserleri

Takrîbü'l-mezâhib kurumlarının en önemli iddialarından biri, Sünnî ve Şîî hadis eserlerindeki müşterek rivayetlerin iki mezhep arasındaki ihtilafları ortadan kaldıracığıdır. Bu amaçla gerek el-Mecma'u'l-âlemî gerekse Meberretü'l-âl ve'l-ashâb müşterek rivayetlerin derlendiği çalışmalar hazırlamışlardır. Tespit edilebildiği kadarıyla bu kurumların hazırlattığı 20 kitap vardır.³¹ Bunların 14'ü el-Mec-

29 Aslında Sünnî kaynaklardakinin aksine Şîa'nın hadis literatüründe Muhammed el-Bâkır ve Ca'fer es-Sâdık'ın rivayetlerinin çok fazla yer alması bir sorun teşkil etmez. Zira Şîî hadis anlayışına göre teşri değeri bakımından Hz. Peygamber'in hadisleri ile imamlardan nakledilen hadisler arasında herhangi bir fark yoktur. Bir diğer ifadeyle imamlardan nakledilen rivayetler de Hz. Peygamber'in sözleri gibi hadis kabul edilir. Bk. Etan Kohlberg, "Şîî Hadis", çev. Mehmet Ali Büyükkara, *EKEV Akademi Dergisi* 2/2 (2000), 49.

30 Haksöz Haber, "Şîa ve Ehli Sünnet'in Hadislerde Takribi (2)" (Erişim 12 Mart 2022).

31 Hıdır Muhammed Nebha'nın *el-Ehâdisü'n-Nebiyî'l-müştereke beyne's-Şîa ve's-Sünne* isimli eseri, takrîbü'l-mezâhib kurumlarından herhangi biri tarafından hazırlanmamış bir çalışma olması nedeniyle bu makalenin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bk. Muhammed Hıdır Nebha, *el-Ehâdisü'n-Nebiyî'l-müştereke beyne's-Şîa ve's-Sünne* (Beyrut: Dârü'l-Hâdî, 2009).

ma'u'l-âlemî, 6'sı ise Meberretü'l-âl ve'l-ashâb yazarları tarafından hazırlanmıştır. Aşağıda ilk olarak el-Mecma'u'l-âlemî'nin, ardından da el-Meberretü'l-âl ve'l-ashâb'ın hazırlattığı eserler; konuları, mukaddimelerindeki takrîb'ül-mezâhib vurguları, isnad kullanımları ve metin özellikleri bakımından incelenecektir.

2.1. el-Mecma'u'l-Âlemî Bünyesinde Telif Edilen Kitaplar

el-Mecma'u'l-âlemî, Ehl-i sünnet ve Şîa'nın hadis kaynaklarında yer alan müşterek rivayetleri derleyen kitapların hazırlanmasında oldukça sistematik bir faaliyet yürütmüştür. Zira bu kurum 2003-2016 yılları arasında farklı hacimlerdeki 14 kitabın yer aldığı "Sil-siletü'l-Ehâdîsi'l-Müştereke" isimli bir yayının dizisi hazırlanmıştır. el-Mecma'u'l-âlemî'nin hazırlattığı kitapların konularına bakıldığında, telif amacına da uygun olarak bu eserlerde Sünnî ve Şîî ihtilafına neden olan meselelere dair hadislerin derlenmediği görülmektedir. Zira hazırlanan kitapların 5'inde namaz, oruç, hac gibi ibadetler ve dualara dair müşterek rivayetler derlenmiştir.³² Bu çalışmaların 3'ünde ise Sünnî ve Şîî ayırımına gidilmeksizin Müslümanların geneli tarafından kabul gören konulardaki rivayetlerin bir araya getirildiği görülür. Sözelimi bu kitapların ikisinde ahlak konulu, birinde ise Kur'ân'ın fazileti hakkındaki müşterek rivayetler yer alır.³³ el-Mecma'u'l-âlemî'nin hazırlattığı 2 kitap ise Hz. Hasan ve Hüseyin ile İmam Mehdî hakkındaki müşterek rivayetleri içermektedir.³⁴ Yine

32 Muhammed Ali Teshîrî – Mahmûd Kânsû, *el-Hâc mu'tayâtuhu, ahkâmuhu ve'l-ehâdîsi'l-müştereke fihî* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2003); Muhammed Ali Teshîrî – Mahmûd Kânsû, *Salâtü'l-cum'a mu'tayâtuhâ, ahkâmuhâ ve'r-rivâyâtü'l-müştereke fihâ* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2003); Muhammed Ali Teshîrî – Mahmûd Kânsû, *es-Savm mu'tayâtuhu, ahkâmuhu ve'r-rivâyâtü'l-müştereke fihî* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2003); Ali Rıza Ferâhânî, *el-Ed'iyetü'l-me'sûratü'l-müştereke* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006); Rüstem Necâd, *el-Hâc fi'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2009).

33 Muhammed Ali Esedî, *Câmi'u'l-beyân fi'l-ehâdîsi'l-müştereke havle'l-Kur'ân* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2005); Ali Muhtârî, *el-Ehâdîsü'l-ahlâkiyyetü'l-müştereke* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006); Rüstem Necâd, *el-Emrû bi'l-ma'rûf ve'n-nehyü ani'l-münker inde'l-ferîkayn* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006).

34 Muhammed Emir Nâsırî, *el-Ehâdîsü'l-müştereke havle'l-İmâmü'l-Mehdî* (Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006); Mustafa Hüseyinî

Hız. İsa ve Musa hakkındaki müşterek rivayetlerin bir araya getirildiği 2 eser hazırlanmıştır.³⁵ Esasen bu dört kitapta fezâil ya da menâkıb konulu müşterek rivayetlerin derlendiği de söylenebilir. Bu kurumun yazarları tarafından hazırlanan bir kitapta ise Sünnî ve Şîî literatürdeki farklı konulardaki müşterek kudsî hadisler kaydedilmiştir.³⁶ Son olarak *es-Sünnetü'n-nebeviyye fi mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* isimli³⁷ eser ise hem kapsamı hem de konuları bakımından diğer 13 kitaptan farklı bir yerde durmaktadır. Zira 20 ciltten oluşan bu kaynakta ah-laktan siyasete, toplumsal konulardan fikhî meselelere kadar farklı alanlardaki müşterek rivayetlerin bir araya getirildiği söylenmiştir.³⁸

Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki birlikteliğin sağlanması amacıyla telif edilen bu kitapların mukaddimeleri, takrîbü'l-mezâhib düşüncesine yönelik çok sayıda atıf içermektedir. Sünnî-Şîî yakınlaşması için bu iki mezhebin kaynaklarında yer alan müşterek rivayetleri bir araç olarak gören³⁹ el-Mecma' u'l-âlemî yazarlarına göre hadis ve sünnet, her iki ekolün de Kur'ân'dan sonraki en temel kaynağıdır. Bu nedenle hadisler, söz konusu iki mezhep arasındaki yakınlaşmayı sağlayacak en önemli unsurdur.⁴⁰ Mukaddimelerde önemle üzerinde durulan bir diğer konu, bu çalışmalar sayesinde iki mezhebin ortak kabullerinin ihtilaf ettiği konulardan çok daha fazla olduğunun anlaşılmasıdır.⁴¹

Takrîbü'l-mezâhib düşüncesine yönelik vurguların bir kısmı, bu kitapların konuları ile irtibatlandırılmıştır. Örneğin Cuma namazı hakkındaki müşterek rivayetleri konu edinen eserde bu ibadetin, Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberliği gerçekleştirdiği, dolayısıyla

Rûdbârî, *el-İmâmân el-Hasan ve'l-Hüseyn fi ehâdisi'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa* (Tahran: el-Mecma' u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2007).

35 Mehdî Muntazar Kâim, *el-Ehâdisü'l-müştereke havle İsa el-Mesîh* (Tahran: el-Mecma' u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2005); Mehdî Muntazar Kâim, *Musa el-Kelîm fi'l-ehâdisi'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa* (Tahran: el-Mecma' u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2007).

36 Seyyid Muhsin Emîni, *el-Ehâdisü'l-kudsîyyetü'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa* (Tahran: el-Mecma' u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2005).

37 Mezkûr çalışma hakkında bilgi veren bazı kaynaklarda eserin ismi *Mevsûatü'l-ehâdisi'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa* şeklinde de zikredilmiştir.

38 Bu çalışmada bir araya getirilen müşterek rivayetlerin konularını derli toplu görmek için bk. El-Kelime, "Mevsûatü'l-ehâdisi'l-müştereke beyne's-sünne ve's-Şîa" (Erişim 31 Mart 2022).

39 Teshîrî-Kânsû, *es-Savm*, 5; Teshîrî-Kânsû, *Salâtü'l-cum'a*, 5; Teshîrî-Kânsû, *el-Hâc*, 7.

40 Esedî, *Câmi' u'l-be'yân*, 7.

41 Necâd, *el-Ehâdisi'l-müştereke*, 7-8; Ferâhânî, *el-Ed'iyetü'l-me'sûre*, 7.

Sünnî ve Şîî yakınlaşmasına da imkân tanıdığı ifade edilir.⁴² Benzer şekilde hacla ilgili rivayetlerin yer aldığı çalışmada da hac döneminde farklı ırk, kültür ve sosyoekonomik çevrelerden Müslümanların bir araya geldiği, birlik ve beraberlik içerisinde aynı ibadetleri yaptıkları, bunun da müminler arasındaki kardeşlik duygusunu güçlendirdiği, dolayısıyla haccın Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki yakınlığı sağlamak için önemli bir fırsat olduğu söylenmektedir.⁴³ Bunların yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki müşterek rivayetlerin bir araya getirildiği eserin mukaddimesinde, Sünnî ve Şîilerin yakınlaştırılması fikrinin ayetlere dayandığına dikkat çekilir. İki mezhep arasındaki birliktelik de ancak Kur'ân'daki emirlere uyulduğu takdirde gerçekleşecektir.⁴⁴ Hz. Musa hakkındaki müşterek rivayetlerin derlendiği kitapta ise takrîbü'l-mezâhib düşüncesi, ortak düşman fikri üzerinden vurgulanır.⁴⁵ Hz. Musa'nın yaşadığı dönemdeki Yahudiler hakkında detaylı bilgi veren yazar, Müslümanların Yahudiler hakkında bilinç kazanmalarının gerekli olduğunu, böylece onların Ehl-i sünnet ve Şîa arasına yerleştirdikleri fitne tohumlarını ortadan kaldıracabileceklerini söylemektedir.⁴⁶

Daha önce de işaret edildiği üzere takrîbü'l-mezâhib faaliyetleri, Şîî âlimlerin Sünnî çevrelerde mezhebî görüşlerini yayma amacına hizmet ettiği için eleştirilmiştir. el-Mecma'u'l-âlemî tarafından hazırlanan kitapların içeriğine ya da mukaddimelerine bu gözle bakıldığında, Şîî düşünceleri öne çıkaran herhangi bir vurgu dikkat çekmemektedir. Bu durumun tek istisnası Hz. Hasan ve Hüseyin ile İmam Mehdi hakkındaki müşterek rivayetlerin yer aldığı kitaplardır. Örneğin Hz. Hasan ve Hüseyin hakkındaki eserde, Allah'ın bu iki imama itaati farz kıldığı söylenmiştir.⁴⁷ Şîa'ya göre Allah Teâlâ, Hz. Ali başta olmak üzere Hz. Hasan, Hüseyin, Ali b. el-Hüseyin Zeynelâbidîn, Muhammed el-Bâkır ve diğer imamlara itaat etmeyi Müslümanlara farz

42 Teshîrî-Kânsû, *Salâtü'l-cum'a*, 28.

43 Necâd, *el-Ehâdîsi'l-müştereke*, 5-7.

44 Esedî, *Câmi'u'l-beyân*, 6-7.

45 Ortak düşman fikri ve bilinci üzerinde Sünnî ve Şîî birlikteliğine yönelik diğer vurgular için bk. Teshîrî-Kânsû, *es-Savm*, 5; Teshîrî-Kânsû, *Salâtü'l-cum'a*, 5; Teshîrî-Kânsû, *el-Hâc*, 7.

46 Kâim, *Musa el-Kelîm*, 7.

47 Rûdbârî, *el-İmâmân*, 10-14.

kılmıştır.⁴⁸ Diğer taraftan Sünnî inanışta ise Ehl-i beyt mensuplarına imam olarak itaatin farz olduğuna yönelik bir anlayış yoktur. Benzer şekilde İmam Mehdî hakkındaki eserin mukaddimesinde de Mehdî'ye inanmanın Kur'ân ve Sünnet gibi köklü temellere dayandığı, mezhep farklılıklarına rağmen İslâm âlimlerinin bu konuya önem verdikleri ifade edilmiştir.⁴⁹ Ancak Şîa ve Ehl-i sünnet'in Mehdî tasavvuru oldukça farklıdır. Sözgelimi Şîa'ya göre Mehdî, on birinci imam Hasan el-Askerî'nin oğlu ve halen gaybette olan on ikinci imamdır. Şîa, on ikinci imam Mehdî Kâim'in şu anda gaybet-i kübrâda olduğuna ve gelecekteki bir zaman diliminde ortaya çıkacağına dair Kur'ân ve Sünnet'ten çok sayıda delil getirmiştir.⁵⁰ Bununla birlikte Ehl-i sünnet'e göre Mehdî, dünyanın son zamanlarında ortaya çıkacak ve zulümle dolu olan bu dünyaya adalet dağıtacaktır. Her ne kadar rivayetlerde bu kurtarıcının Ehl-i beyt'ten olacağı ifade edilmişse de onun on ikinci imam olduğuna yönelik bir anlayış bilinmemektedir.⁵¹ Kaldı ki Ehl-i sünnet'in Şîa gibi bir imâmet ya da on iki imam inancı da söz konusu değildir. Öte yandan Mehdî hakkındaki bu eserde ele alınan ilk konu ise Müslümanların imama tâbi olmalarının gerekliliğidir.⁵² Ancak burada da imam kavramına yükledikleri anlam bakımından Ehl-i sünnet ve Şîa birbirinden ayrılmaktadır. Şîa'nın bu kavramla Hz. Peygamber'in varisleri olan on iki imamı, Ehl-i sünnet'in ise bir yöneticiyi kastettiği malumdur.

Burada Takrîbü'l-mezâhib çalışmalarında az da olsa Şîî inanışı öne çıkaran vurguların bulunduğu tespiti ya da iddiası ile ilgili bir noktaya işaret edilmelidir. Müşterek rivayetlerin yer aldığı bu kaynaklarda Şîî paradigmayı destekleyen görüşlerin bulunduğu dair iddia, Ehl-i sünnet çevresinde yetişmiş ve bu düşünceye sahip bir yazar tarafından ileri sürülmüştür. Takrîbü'l-mezâhib kurumlarının hazırlattığı bu kaynakları Şîî bir araştırmacı incelediğinde, Sünnî

48 İmamlara itaatin gerekliliği ve bunun Müslümanlar için farz olması hakkındaki Şîî rivayetler için bk. Muhammed b. Ya'kûb el-Küleynî, *el-Kâfi* (Beirut: Menşûrâtü'l-Fecr, 1428/2007), 1/108-11.

49 Nâsirî, *el-İmâmü'l-Mehdî*, 11-3.

50 Mustafa Öz, "Mehdî el-Muntazar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/376-7. İmam Mehdî hakkında fikir veren Şîî rivayetleri topluca görmek için bk. Küleynî, *el-Kâfi*, 1: 329-43.

51 Yusuf Şevki Yavuz, "Mehdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/371-4.

52 Nâsirî, *el-İmâmü'l-Mehdî*, 7.

ön kabullere sahip bir araştırmacınıninkinden farklı hatta zıt tespitler yapması veya bu çalışmalarda Ehl-i sünnet düşüncesini öne çıkaran birtakım vurguların yer aldığını düşünmesi mümkündür.⁵³

el-Mecma' u'l-âlemî tarafından hazırlanan çalışmalardaki rivayetlerin isnadları ve isnad kullanımları hakkında da bilgi verilmelidir. Ancak öncelikle müşterek rivayetlerin isnadlarının önemi üzerinde durulmalıdır. Bu isnadlar, iki ekolün hadis anlayışlarının birbirinden çok farklı olmasına rağmen, söz konusu rivayetlerin hem Sünnî hem de Şîî kaynaklarda nasıl yer aldıkları sorusuna cevap verebilir. Bir diğer ifadeyle müşterek rivayetlerin Sünnî ve Şîî isnadlarındaki râviler belirli sorular çerçevesinde, her iki ekolün ricâl kaynaklarından araştırıldığında bu hadislerin geçiş süreci büyük oranda belirlenecek, dahası Sünnî ve Şîî hadis tarihinin erken dönemlerine dair önemli bilgiler elde edilecektir.⁵⁴ Mezkûr kaynaklarda ise müşterek rivayetlerin isnadları hakkında herhangi bir açıklama ya da bu isnadlardaki ortak râviler hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte söz konusu kitaplar, bir yayın dizisi halinde hazırlanmışsa da isnad kullanımında kurumun yazarları tarafından belirli bir standart da takip edilmemiştir. Örneğin bu eserlerin bir kısmında hadislerin isnadları kaydedilmemiş,⁵⁵ bir kısmında ise isnadlara yer verilmiştir.⁵⁶

53 Bilgi sosyolojisinin kurucularından Karl Mannheim (1873-1947), bireylerin üyesi buldukları grubun kolektif ilgilerinin ve amaçlarının belirlediği yönelim ve bakış açılarına sahip olduklarını söyler. Ona göre bireyler, tarihsel-sosyal bir konum içerisinde bireydirler ve grubun üyelerinin perspektifini belirleyen şey de bu konumdur. Bu perspektif, insanın nesneye bakış tarzını, nesnede algıladığı şeyi ve algıladığı düşüncesi içinde değerlendirme biçimini tayin eder. İki kişinin nesneyi farklı algılamasının nedeni de onların perspektiflerinin farklı olmasıdır. Dolayısıyla düşünme form ve içeriklerinin farklılığı, perspektiflerinin farklılığıdır. Perspektiflerinin farklı olmasına neden olan şey ise bu bireylerin ait oldukları grubun tarihî-sosyolojik konumudur. Bk. Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi* (İstanbul: Paradigma, 2017), 58-9.

54 Sünnî ve Şîî hadis halkaları arasındaki rivayet geçişlerini konu edinen etraflı bir inceleme için bk. Bekir Kuzudışlı, "Sunnî-Shî'î Interaction in the Early Period -The Transition of the Chains of Ahl al Sunna to the Shî'a-", *İlahiyat Studies: A Journal of Islamic and Religios Studies*, 6/1 (Haziran 2015).

55 Rivayetlerin isnadsız serdedildiği örnekler için bk. Muhtârî, *el-Ehâdîsü'l-ahlâkiyyetü'l-müştereke*, 6-8, 19-26, 45-50 vd.; Necâd, *el-Hâc*, 39-42 vd.; Ferâhânî, *el-Ed'iyetü'l-me'sûratü'l-müştereke*, 11-2, 22-4, 40-2 vd.; Necâd, *el-Emrû bi'l-ma'rûf*, 9-12, 41-50 vd.

56 Müşterek rivayetlerin isnadlarıyla kaydedildiği yerler için bk. Nâsürî, *el-İmâmü'l-Mehdî*, 23-4, 52-6, 110-2 vd.; Rûdbârî, *el-İmâmân*, 19-20, 27-8 vd.; Emînî, *el-Ehâdîsü'l-kudsiyyetü'l-müştereke*, 13-8, 44-6, 104-5 vd.; Teshîrî-Kânsû, *Salâtü'l-cum'a*, 29-39 vd.; Kâim, *Musa el-Kelîm*, 13-5, 34-5, vd.; Teshîrî-Kânsû, *el-Hâc*, 53-8, 70-4 vd.

İsnadların ardından üzerinde durulması gereken bir diğer konu, bu kaynaklardaki müşterek rivayetlerin metinleridir. Öncelikle bir hadisin hangi şartlarda müşterek kabul edilebileceği sorusuna cevap verilmelidir. Bir diğer ifadeyle bir hadisin Ehl-i sünnet ve Şîa için müşterek olmasıyla neyin kastedildiği konusuna netlik kazandırılmalıdır. Sünnî ve Şîî metinlerinin lafızları itibariyle aynı olması ya da metinler arasındaki farklılıkların mana ile rivayetten kaynaklanması durumunda bir hadis müşterek kabul edilebilir. Zira müşterek rivayet denildiğinde de akla ilk olarak bir hadisin hem Sünnî hem de Şîî âlimlerin eserlerinde yer alması gelmektedir. Ancak el-Mecma' u'l-âlemî'nin hazırladığı kitaplardaki nakiller, bahsi geçen metin özelliklerine sahip değildir. el-Mecma' u'l-âlemî yazarları, bir konu hakkında her iki ekolün kaynaklarında yer alan hadisleri eserlerinde derlemişlerdir. Bir diğer ifadeyle bu eserlerde müşterek konulu rivayetler toplanmıştır. Bu durumda müşterek sıfatı, metinle ilgili bir durum olmayıp hadisin konusuyla ilişkilidir. Örneğin Kur'ân'ın nazil olmaya başlaması hakkındaki hadislerin hem Sünnî hem de Şîî kaynaklarda yer alması, bu konudaki bütün nakillere müşterek rivayet vasfını kazandırmıştır. Benzer şekilde her iki ekolün hadis kaynaklarında hac ya da oruçla ilgili nakillerin yer alması nedeniyle bu konulardaki tüm rivayetler müşterek kabul edilmiştir.⁵⁷ Aslında her ikisi de Müslüman olan bu grupların hadis kaynaklarında aynı konudaki nakillerin yer alması oldukça normaldir. Rivayetlerin konularına göre müşterek kabul edilmesinin en önemli sonucu ise bu nakillerin Sünnî ve Şîî hadis kaynaklarında yer alan metinleri arasındaki farklılıkların takibinin yapılamamasıdır.⁵⁸

57 Örnek nakiller için bk. Esedî, *Câmi' u'l-beyân*, 19-22; Teshîrî-Kânsû, *el-Hâc*, 70-1; Muhtârî, *el-Ehâdisü'l-ahlâkiyyetü'l-müştereke*, 104-5.

58 Her iki mezhebin de hadis kaynaklarında yer almakla birlikte Şîa'nın imâmet düşüncesini destekleyen önemli metin farklılıklarına sahip müşterek rivayetlerden biri "İslam beş şey üzere inşa edilmiştir." hadisidir. Bu hadisin Sünnî ve Şîî literatürdeki serencamını konu edinen müstakil bir çalışma için bk. Koşkar Selimli, "*Sünnî ve Şîî Hadis Kaynaklarına Göre "Buniye'l-İslâmu alâ Hamsin" İslam Esasları Hadisi*" (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999). Şîî müelliflerin bazı rivayetleri kendi inançlarına uygun duruma getirmek amacıyla metinlerden birtakım lafızları çıkardıklarına dair tespit ve değerlendirmeler için bk. Mehmet Salih Arı, *İmâmiyye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 98, 163, 191. Ayrıca Ehl-i sünnet âlimlerinin metinler üzerindeki tasarrufları için bk. Arı, *İmâmiyye Şîası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*, 304. 73 fırka hadisinin Şîî kaynaklarda yer alan metinlerinde Şîa'nın lehine birtakım metin değişiklikleriyle kaydedildiğine dair değerlendirmeler için bk. Muhammed Emin Eren, *Hadis Tarih ve Yorum 73 Fırka*

el-Mecma' u'l-âlemî yazarları tarafından 13 yıllık bir zaman zarfında hazırlanan *es-Sünnetü'n-nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* isimli 20 ciltlik çalışma, daha önce de bahsi geçtiği üzere gerek hacmi gerekse içerdiği konular bakımından kurumun hazırladığı diğer eserlerden farklı bir yerde durmaktadır.⁵⁹ Takrîbü'l-mezâhib düşüncesinin fikrî liderlerinden Âyetullah Burûcirdî ve Şeyh Mahmûd Şeltût'un yaklaşık 50 yıl önce başlattığı projenin ürünü olarak kabul edilen mezkûr eserin telif edilmesinin en önemli nedeni, Ehl-i sünnet ve Şîa'yı belirli ortak paydalarda buluşturmak ve mezhep mensupları arasındaki yakınlaşmanın meydana gelmesini sağlamaktır.⁶⁰ Ancak el-Mecma' u'l-âlemî'nin başkanı Âyetullah Muhsin el-Erâkî'nin eserin yazılma sürecine dair verdiği bilgiler, bu kitabın sadece Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki yakınlaşmanın sağlanması amacıyla telif edilmediğini düşündürür. Zira Muhsin el-Erâkî, Ezher ve Zeytûne Üniversitesi'nin kütüphanelerine gittiğini, buralarda Ehl-i beyt imamlarının hadislerine yer veren kitapları göremediğini, yine diğer Ehl-i sünnet kütüphanelerinde de aynı eksikliğin bulunduğunu söylemiştir. Ona göre günümüzdeki pek çok Müslüman akademisyen, Ehl-i beyt imamlarından gelen nakillerin yer aldığı kitapları bilmemektedir. Bu durumu büyük bir problem olarak gören Muhsin el-Erâkî, Ehl-i beyt'in rivayet ettiği hadislerin Allah Resûlü'nden nakledilenlerle eşit seviyede olduğuna ve bunları bütün Müslümanlara açıklamanın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Muhsin el-Erâkî'ye göre Müslümanların Ehl-i beyt kaynaklı bilgilerden uzaklaşması, bugün İslam ülkelerinde

Hadisi Üzerine Bir İnceleme (İstanbul, KURAMER: [İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi], 2017), 24-6, 143. Her iki ekolün kaynaklarında yer alan bir rivayetin Şîî metninde, mezhebin görüşlerini destekleyen kritik farklılıkların görüldüğüne dair değerlendirmeler için bk. Bekir Kuzudişli, "Şîa'da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/1 (Haziran 2018), 82-3. Sünnî ve Şîî kaynaklardaki hadislerin mezhebî kabuller çerçevesinde ne gibi tasarruflara uğradığı konusunu, bir grup rivayet özelinde inceleyen müstakil bir çalışma için bk. Muhammed Enes Topgül, "Sünnî-Şîî İkilemine Farklı Bir Bakış: Yeniden İnşa Edilen Hadis Bağlantıları", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 41 (Haziran 2019).

59 el-Mecma' u'l-âlemî yazarlarının kolektif bir çalışması olan bu kitabın ne matbu ne de dijital nüshasına ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte eserin İngilizce ve Farsçaya tercüme edileceği haber verilmiş, ancak yapılan araştırmada bu iki dile yapılmış herhangi bir çeviri de tespit edilememiştir. Bundan dolayı ilgili eser hakkındaki bilgiler ya kitabı ya da 26.09.2016 tarihinde Kum'da düzenlenen kitabın tanıtım toplantısını haber yapan bazı sitelerdeki bilgilere dayanmaktadır.

60 El-Kelime, "Mevsûatü'l-ehâdisi'l-müştereki beyne's-sünne ve's-Şîa" (Erişim 31 Mart 2022).

meydana gelen krizlerin en önemli sebebidir. O bahsettiği bu nedenlerle Sünnî ve Şîî literatürde yer alan müşterek rivayetlerin bir araya getirilmesinin zorunlu olduğunu söyler.⁶¹ Bu da mezkûr eserin telif edilmesinin önemli nedenlerinden birinin, Ehl-i beyt nakillerine ya da bir diğer deyişle Şîî rivayetlere yaygınlık kazandırmak olduğu izlenimini vermektedir.

Mezhep taassubundan uzak ve ilmî bir metotla yazıldığı söylenen bu çalışmanın, İslami ilimler alanındaki araştırmacılar için zengin bir kaynak görünümünde olduğu söylenir. Zira mezkûr eserde Hz. Peygamber'in, Ehl-i beyt'in, Hz. Âdem başta olmak üzere peygamberlerin hayatlarından abdest, namaz, oruç, hac, zekât, nikah, alış-veriş, borçlar ve cezalar gibi fıkhi meselelere kadar uzanan yaklaşık elli farklı konudaki müşterek rivayet bir araya getirilmiştir.⁶² Eserin tanıtım toplantısına katılan ilim adamları, bu çalışmada çeşitli konulardaki müşterek rivayetlerin yer alması nedeniyle Ehl-i sünnet ve Şîa'nın ortak kabullerinin %90'ın üzerinde olduğunu söylemişlerdir. Bundan dolayı kurumun üyelerinden Sadık Gülzâde, iki mezhep arasındaki ihtilafların görmezden gelinmesi gerektiğini belirtir.⁶³ Yine bu toplantıya katılan Âyetullah Subhânî, söz konusu eser sayesinde Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki mezhep ayrılıklarını körükleyen ve tekfir söylemlerini dile getiren kimselerin hatalı olduğunun anlaşıldığını ifade etmiştir. Ona göre bu çalışma Sünnî ve Şîîlere birbirlerinin kaynaklarını inceleme fırsatı da sunmaktadır. Kitabın tanıtım toplantısında bulunan bir diğer Şîî âlim Âyetullah Nâsır Mekârim eş-Şîrâzî, İslami ilimlerde mukayeseli çalışmalar yapabilmek için müşterek rivayetlerin derlenmesinin gerekli olduğuna, bu çalışmanın da alandaki önemli bir boşluğu doldurduğuna dikkat çekmiştir.⁶⁴ Kurumun üyelerinden Seyyid Mustafa Hüseyinî'ye göre ise Ehl-i beyt ve Hz. Mehdî hakkında çok sayıda müşterek rivayetin tespit edilmesi, iki mezhep arasındaki yakınlaşma ve birliğin Sün-

61 El-İctihâd, "Mevsûatü's-sünneti'n-nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye" (Erişim 29 Mart 2022).

62 El-Kelime, "Mevsûatü'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne's-sünne ve's-Şîa" (Erişim 31 Mart 2022).

63 Ebnâ, "es-Sünnetü'n-Nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye" (Erişim 31 Mart 2022).

64 El-İctihâd, "Mevsûatü's-sünneti'n-nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye" (Erişim 29 Mart 2022).

nîlerin temel ilkelerine de uygun olduğunu göstermektedir.⁶⁵ Son olarak el-Mecma' u'l-âlemî'nin hazırlattığı en kapsamlı çalışma olan bu esere herhangi bir şekilde ulaşamadığı için mukaddimesinde işaret edilen konular, rivayetlerin isnad ve metinlerinin mahiyeti hakkında herhangi bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. el-Mecma' u'l-âlemî tarafından hazırlanan diğer kitaplardan hareketle *es-Sünnetü'n-nebeviyye fi mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*'ye dair birtakım varsayımlarda bulunmak mümkünse de bunun metodik olarak doğru olmayacağı düşünülmektedir.

2.2. Meberretü'l-âl ve'l-ashâb'ın Çalışmaları

Müşterek rivayetlerin bir araya getirildiği 20 çalışmadan 6'sı, Kuveyt'te bulunan Meberretü'l-âl ve'l-ashâb isimli kurum tarafından 2012-2020 yılları arasında hazırlanmıştır. Bu çalışmaların hazırlık faaliyeti ise mezkûr kuruma bağlı Merkezü'l-buhûs ve'd-dirâsât tarafından gerçekleştirilmiştir. Esasen bu merkez, kurumun faaliyet amacına uygun şekilde Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik farklı konularda ilmi çalışmalar yapmaktadır. İslami ilimlerde, özellikle mezhep ve fırkalar konusunda uzman çok sayıda araştırmacının çalıştığı bu merkezde birçok kitap ve sesli yayın hazırlanmış, ayrıca yapılan çalışmaların Fransızca, İngilizce ve Türkçe'ye tercüme edilmesine de önem verilmiştir.⁶⁶ Tespit edilebildiği kadarıyla bu merkezin hazırladığı Ehl-i beyt ve sahâbe konulu 16 farklı yayın dizisi bulunmaktadır.⁶⁷ Bu çalışmalardan biri ise Sünnî ve Şîî literatürde yer alan farklı konulardaki müşterek rivayetlerin bir araya getirildiği 6 kitaptan oluşan "Silsiletü'l-Ehâdîsi'l-Müştereke Beyne Ehli's-Sünne ve'l-İmâmiyye" dir.⁶⁸

Meberretü'l-âl ve'l-ashâb tarafından hazırlatılan kitaplar, Sünnî ve Şîî ayrımına gidilmeksizin bütün Müslümanlar tarafından kabul edilen konulardaki müşterek rivayetleri içermektedir. Örneğin ku-

65 Pezûheşkede Hâc, "Mevsûatü's-sünneti'n-nebeviyye fi mesâdiri'l-İslâmiyye der Kum rûnemâyi şod" (Erişim 31 Mart 2022).

66 Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, "An Meberreti'l-Âl ve'l-Ashâb" (Erişim 31 Mart 2022).

67 Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, "İsdârâtü'l-Meberre" (Erişim 31 Mart 2022).

68 Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, "Silsiletü'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye" (Erişim 31 Mart 2022).

rumun hazırlattığı altı kitapta Allah'a iman ve itaat edilmesi,⁶⁹ Allah Resûlü'nün şemâili,⁷⁰ Müslümanların hakları,⁷¹ sıkıntılı durumlar karşısında sabırlı olunması,⁷² cenaze ve defin işlemleri⁷³ ile faziletli zamanlar hakkında bilgi veren müşterek rivayetler kaydedilmiştir.⁷⁴ Diğer taraftan bu eserlerin mukaddimelerine bakıldığında Müslümanlar arasındaki birlik ve beraberliğe yönelik çok sayıda vurgunun yer aldığı görülür. Sözgelimi bu çalışmalarda İslam dininin Müslümanlar arasındaki birlikteliğin korunmasını ve ümmetin birbirine kenetlenmesini hedeflediği, ihtilaf ve ayrılıkları ise hoş görmediği belirtilir.⁷⁵ Müslümanlar arasındaki birliğin korunmasına dair bu vurgular, Kur'ân ayetleriyle de temellendirilmiştir. Zira bu konu "Hepiniz Allah'ın ipine (Kur'ân'a) sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allah'ın üzerinizdeki (İslam) nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşmandınız da (Allah) kalplerinizi (İslam'da) birleştirdi. İşte onun nimetiyle (hepiniz) kardeş oldunuz. ... (Ey mü'minler! Siz) kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılan ve ihtilafa düşenler gibi olmayın. İşte onlar için (kıyamette) çok büyük bir azap vardır."⁷⁶ ayetleriyle desteklenmiştir.⁷⁷

Bu çalışmaların mukaddimelerinde üzerinde durulan en önemli konu özelde Ehl-i sünnet ve Şîa, genelde ise tüm Müslümanlar arasındaki birlikteliğin gerçekleştirilmesi,⁷⁸ mevcut kaynakların da bu amaçla telif edilmesidir.⁷⁹ Yine bu kitaplarda bir araya getirilen Sünnî ve Şîi kaynaklardaki müşterek rivayetler sayesinde iki mezhebin kaynaklarında yer alan nakillerin uyumlu ve benzer olduğunun görüleceği de belirtilmiştir. Bu benzerliğin en önemli nedeni ise

69 Sâid Subhî Kutûm, *el-Ehâdisü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fi teohîdî'l-ibâde* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2012).

70 Ahmed Seyyid Ahmed Ali, *el-Ehâdisü'l-müştereke fi şemâilî'n-Nebî beyne's-Sünne ve'l-İmâmiyye* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2016).

71 Üsâme Muhammed Züheyr Şintî, *el-Ehâdisü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fi hukûkî'l-Müslim* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2015).

72 Hâfız Esedrem, *el-Ehâdisü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fi'l-azâ ve's-sabr* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2013).

73 Amr Besyûnî, *el-Ehâdisü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fi ahkâmî'd-defn ve'l-kubûr* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2015).

74 Hâfız Esedrem, *el-Ehâdisü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fi'l-emkineti'l-mukaddese ve'l-ezmineti'l-mübâreke* (Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2020).

75 Esedrem, *el-Azâ ve's-sabr*, 7; Besyûnî, *Ahkâmü'd-defn ve'l-kubûr*, 7.

76 Âl-i İmrân 3/103, 105.

77 Esedrem, *el-Azâ ve's-sabr*, 9-10; Besyûnî, *Ahkâmü'd-defn ve'l-kubûr*, 9-10.

78 Esedrem, *el-Azâ ve's-sabr*, 10-11; Besyûnî, *Ahkâmü'd-defn ve'l-kubûr*, 10-11.

79 Esedrem, *el-Azâ ve's-sabr*, 15-16; Besyûnî, *Ahkâmü'd-defn ve'l-kubûr*, 14.

gerek Sünnî gerekse Şîî literatürdeki hadislerin tamamının tek bir kaynaktan gelmesidir. Dolayısıyla hem âmmenin hem de hâssanın⁸⁰ bu nakillere tabi olması gerektiği ifade edilir.⁸¹ Ayrıca bu çalışmaların Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarındaki hadislerin aynı olduğunu ispat etmek amacıyla telif edildiği de söylenmiştir.⁸²

Meberretü'l-âl ve'l-ashâb tarafından hazırlanan bu altı kitaptaki isnadlar hakkında da bilgi verilmelidir. Öncelikle müşterek rivayetlerin derlendiği bu kitapların tamamında isnadlar zikredilmemiştir. Sünnî rivayetleri Allah Resûlü'nden nakleden sahâbî râvinin ismi kaydedilirken, Şîî literatürde yer alan nakiller ise ashâbından birinin imamdan ya da bir imamın babası veya dedesinden naklettiği hadisler şeklinde gelmiştir. Bununla birlikte el-Mecma'u'l-âlemî'nin hazırlattığı çalışmalardaki gibi Meberretü'l-âl ve'l-ashâb tarafından hazırlanan eserlerde de müşterek rivayetlerin isnadları ya da ortak râvileri hakkında herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu çalışmalardaki müşterek rivayetlerin metinlerine bakıldığında el-Mecma'u'l-âlemî tarafından telif edilen kitaplarda olduğu gibi bir hadisin Sünnî ve Şîî literatürde serdedilen metinleri değil, aynı konuda Ehl-i sünnet ve Şîa'nın kaynaklarında yer alan nakiller bir araya getirilmiştir. Dolayısıyla bu kitaplarda da müşterek kabul edilen rivayetler, metinleri bakımından değil konuları itibarıyla ortak olan hadislerdir. Yine bir hadisin müşterek kabul edilmesinin kriteri olarak metnin değil de konunun dikkate alınmasının en önemli sonuçlarından biri, metinler arasındaki farklılıkların görülememesidir.

Sonuç

5./11. asırdan itibaren Ehl-i sünnet ve Şîa arasındaki yakınlaşmanın sağlanmasına yönelik birtakım çalışmalar gerçekleşmişse de takrîbü'l-mezâhib faaliyetleri, 20. yüzyılda kurumsal ve sistematik bir kimlik kazanmıştır. Günümüzde ise bu çalışmalarını İran'daki el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb ile Kuveyt'teki Meberretü'l-âl ve'l-ashâb

80 Şîilerin kendilerini Ehl-i sünnet'ten ayırmak için kullandıkları en önemli kavram Hâssa'dır. Hâssa terimi ile İmâmiyye Şîa'sı, bunun zıddı olan âmme ifadesiyle de Ehl-i sünnet kastedilir. Mezkûr iki kavram hakkında detaylı bilgi edinmek için bk. Bekir Kuzudişli, *Şîa ve Hadis Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 49-54.

81 Kutûm, *Tevhîdü'l-ibâde*, 18-19.

82 Ahmed Ali, *Şemâilü'n-Nebî*, 11.

isimli iki kurum yürütmektedir. Bu iki kurumun Ehl-i sünnet ve Şîa'yı birbirine yakınlaştırmak için yaptığı çalışmaların en önemlilerinden biri, iki ekolün hadis kaynaklarındaki müşterek rivayetlerin yer aldığı kitapların hazırlanmasıdır. Söz konusu iki kurum Sünnî ve Şîî literatürde çok sayıda müşterek rivayetinin yer aldığını, bu nedenle mezkûr çalışmaların iki ekol arasındaki ihtilafları ortadan kaldıracığını düşünmektedir.

Sünnî ve Şîî kesim arasındaki ihtilafları ortadan kaldıracacağı düşüncesiyle el-Mecma'u'l-âlemî tarafından 14, Meberretü'l-âl ve'l-ashâb tarafından da 6 kitap hazırlanmıştır. Bu 20 kitapta genellikle bütün müslümanlar tarafından kabul gören konulardaki müşterek rivayetler derlenmiştir. Müşterek rivayetlerin hangi kriterlere göre belirlendiği, bir başka ifadeyle neye göre müşterek kabul edildiği açıklanmamışsa da yapılan incelemede bu nakillerin konuları bakımından ortak olduğu tespit edilmiştir. Bu da bir rivayetinin hem Sünnî hem de Şîî hadis eserlerinde yer alması nedeniyle müşterek kabul edilmediğini göstermektedir. Konularına göre seçilerek iki ekolün hadis kaynaklarındaki nakillerin neredeyse tamamının benzerlik gösterdiği, dolayısıyla da Sünnî ve Şîî birlikteliğinin bu rivayetler aracılığıyla gerçekleşeceği iddiası çok da makul değildir. Zira hem Şîîler hem de Sünnîlerin Müslüman olmaları sebebiyle bu iki mezhebin hadis kaynaklarında benzer konulu nakillerin yer alması kadar doğal bir şey yoktur. Namaz, oruç, hac gibi ibadetler ya da ahlaki normlar Sünnî ve Şîî ayrımına gidilmeksizin tüm Müslümanlar tarafından kabul gören konulardır. Diğer taraftan müşterek rivayetlerin konuları esas alınarak seçilmesi, hadislerin Sünnî ve Şîî kaynaklardaki metinleri arasındaki farklılıkları görmeye imkân da tanımamaktadır. Dolayısıyla bu eserleri telif ettiren kurumların, Ehl-i sünnet ve Şîa'nın birbirine yakınlaşması noktasında rivayetlerden kaynaklanacak sorunları ortadan kaldırmak için azami gayret gösterdiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmalarda, Sünnî ve Şîî hadis tarihinin erken dönemlerine dair önemli bilgiler sunan isnadların zikredilmediği görülür. Daha açık bir ifadeyle bu iki kurum tarafından hazırlanan eserlerdeki hadislerin isnadları genellikle kaydedilmemiştir. Bununla birlikte rivayetlerin senedleriyle kaydedildiği az sayıdaki çalışmada isnadlar hakkında herhangi bir açıklama ya da değerlendirme yapılmamıştır.

Müşterek rivayetlerin isnadlarındaki râviler hakkında Sünnî ve Şîî ricâl kaynaklarından yapılacak bir araştırma sayesinde iki ekolün ders halkalarının ayrılmadığı, bir diğer deyişle Sünnî ve Şîî râvilerin aynı meclislerde rivayet faaliyetine katıldıkları tespit edilerek de takrîbü'l-mezâhib düşüncesi desteklenebilirdi. Ancak bu çalışmalarda bahsi geçen isnad değerlendirmeleri konu edilmemiştir.

Son olarak el-Mecma'u'l-âlemî tarafından telif edilen 20 ciltlik *es-Sünnetü'n-nebeviyye fi mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* üzerinde ayrıca durulmalıdır. Bu çalışma, takrîbü'l-mezâhib kurumları tarafından şimdiye kadar telif edilen en kapsamlı eserdir. Şîî âlimler, bu kitabın farklı konulardaki çok sayıda müşterek rivayeti içermesi nedeniyle Ehl-i sünnet ve Şîa'nın birbirinden bağımsız iki ekol olmadığını, bilakis ihtilaf ettikleri konuların çok az olduğunu iddia etmişlerdir. Mezkûr eserin 2016 yılındaki tanıtım toplantısında bu kitabın internet ortamında erişime açılacağı ve farklı dillere tercüme edileceği söylenmişse de bahsedilen çalışmalara hiçbir şekilde ulaşamamıştır. Bu nedenle eserin gerçekten Sünnî ve Şîî birlikteliğini sağlayacak etkiye sahip olup olmadığı ya da diğer çalışmalar gibi rivayetlerin konularına göre seçilip seçilmediği bilinmemektedir.

Kaynakça

- Ahmed Ali**, Ahmed Seyyid. *el-Ehâdisü'l-müştereke fi şemâili'n-Nebî beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye*. Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-as-hâb, 2016.
- Aksoy**, Nesrin. *Şîî- Sünnî Takrîb Çalışmaları*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Arı**, Mehmet Salih. *İmâmiyye Şiası Kaynaklarına Göre İlk Üç Halife*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 1. Basım, 2011.
- Arıkan**, Adem. "Şîîlerin Takrîbi ve Suûdilerin Teklifi". *e-Makalât Mezhep Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2013), 275-92.
- Arslan**, Hüsamettin. *Epistemik Cemaat Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma, 5. Basım, 2017.

- Besyûnî**, Amr. *el-Ehâdîsü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fî ahkâmi'd-defn ve'l-kubûr*. Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2015.
- Ebnâ**. “es-Sünnetü'n-Nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye” (Erişim 31 Mart 2022). <https://ar.abna24.com/cultural/archive/2016/09/19/779966/story.html>
- El-İctihâd**. “Mevsûatü's-sünneti'n-nebeviyye fî mesâdiri'l-mezâhibi'l-İslâmiyye”. Erişim 29 Mart 2022. http://ijihadnet.net/_/موسوعة-السنة-النبوية-في-مصادر-المذاهب/
- El-Kelime**. “Mevsûatü'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne's-sünne ve's-Şîa”. Erişim 31 Mart 2022. <http://kalema.net/home/article/view/1382>
- Emînî**, Seyyid Muhsin Hüseyinî. *el-Ehâdîsü'l-kudsiyyetü'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2005.
- Eren**, Muhammed Emin. *Hadis Tarih ve Yorum 73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul, KURAMER: (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi), 1. Basım, 2017.
- Esedî**, Muhammed Ali. *Câmi'u'l-beyân fî'l-ehâdîsi'l-müştereke havle'l-Kur'ân*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2005.
- Esedrem**, Hâfız. *el-Ehâdîsü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fî'l-azâ ve's-sabr ale'l-belvâ*. Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2013.
- Esedrem**, Hâfız. *el-Ehâdîsü'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye fî'l-emkineti'l-mukaddese ve'l-ezmineti'l-mübâreke*. Kuveyt: Meberretü'l-âl ve'l-ashâb, 2020.
- Eş-Şâl**, Seyyid Ahmed. “Mahmûd Şeltût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/494-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Ferâhânî**, Ali Rıza. *el-Ed'iyetü'l-me'sûratü'l-müştereke*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006.

- Haksöz Haber.** “Hadis Rivayetinde Adalet ve Şii-Sünni Yakınlaşması”. Erişim 12 Mart 2022. <https://www.haksozhaber.net/hadis-rivayetinde-adalet-ve-sii-sunni-yakinlasmasi-29435h.htm>
- Haksöz Haber.** “Şia ve Ehli Sünnet’in Hadislerde Takribi (2)”. Erişim 12 Mart 2022. <https://www.haksozhaber.net/sia-ve-ehli-sunnetin-hadislerde-takribi-2-24806yy.htm>
- Haksöz Haber.** “Şia ve Ehli Sünnet’in Hadislerde Takribi”. Erişim 12 Mart 2022. <https://www.haksozhaber.net/sia-ve-ehli-sunnetin-hadislerde-takribi-24790yy.htm>
- Hakyemez, Cemil.** “Mezhepleri Yakınlaştırma (Takrîbü’l-Mezâhib) Çalışmalarının Değerlendirilmesi”. *Journal of Islamic Research* 29/2 (Aralık 2018), 288-309.
- Hakyemez, Cemil.** “Nasıl Bir Şîi-Sünnî Birlikteliği?”. *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi* 25 (Temmuz 2012), 70-80.
- Hakyemez, Cemil.** “Sünnî-Şîi İlişkilerinde Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *İç Tehdit ve Riskler Işığında İslam Dünyasının Geleceği*. haz. Ahmet Emin Dağ. 89-124. İstanbul: İNSAMER, 2016.
- Kâim, Mehdî Muntazar.** *el-Ehâdîsü’l-müştereke havle İsa el-Mesîh*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2005.
- Kâim, Mehdî Muntazar.** *Musa el-Kelîm fi’l-ehâdîsi’l-müştereke beyne’s-Sünne ve’s-Şîa*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2007.
- Kaplan, Doğan.** “İran’da Şîi-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları”. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları* 6/2 (Aralık 2013), 257-74.
- Kohlberg, Etan.** “Şîi Hadis”. çev. Mehmet Ali Büyükkara. *EKEV Akademi Dergisi* 2/2 (2000), 47-56.
- Kutûm, Sâid Subhî.** *el-Ehâdîsü’l-müştereke beyne Ehli’s-sünne ve’l-İmâmiyye fi tevhîdi’l-ibâde*. Kuveyt: Meberretü’l-âl ve’l-ashâb, 2012.
- Kuzudişli, Bekir.** “Sünnî-Shi’î Interaction in the Early Period -The Transition of the Chains of Ahl al Sunna to the Shî’a-”. *İlahiyat*

Studies: A Journal of Islamic and Religios Studies 6/1 (Haziran 2015), 7-45.

Kuzudişli, Bekir. *Şîa ve Hadis Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad*. İstanbul: Klasik Yayınları, 1. Basım, 2017.

Kuzudişli, Bekir. "Şîa'da Rivayet Olgusunu Şekillendiren Temel Unsurlar". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/1 (Haziran 2018), 59-92.

Küleynî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâfi*. 8 Cilt. Beyrut: Menşûrâtü'l-Fecr, 1428/2007.

Meberretü'l-Âl ve'l-Ashâb. "An Meberreti'l-Âl ve'l-Ashâb". Erişim 31 Mart 2022. <https://www.almabarrah.net/about-us>

Meberretü'l-âl ve'l-ashâb. "İsdârâtü'l-Meberre". Erişim 31 Mart 2022. https://www.almabarrah.net/releases_

Meberretü'l-âl ve'l-ashâb. "Silsiletü'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne Ehli's-sünne ve'l-İmâmiyye" Erişim 31 Mart 2022. <https://www.almabarrah.net/releases/183/>

Muhtârî, Ali. *el-Ehâdîsü'l-ahlâkiyyetü'l-müştereke*. 3 Cilt. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006.

Nâsırî, Muhammed Emir. *el-Ehâdîsü'l-müştereke havle'l-İmâmü'l-Mehdî*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006.

Nebha, Muhammed Hıdır. *el-Ehâdîsü'n-Nebiyi'l-müştereke beyne's-Şîa ve's-Sünne*. Beyrut: Dârü'l-Hâdî, 2009.

Necâd, Rüstem. *el-Emrû bi'l-ma'rûf ve'n-nehÿü ani'l-münker inde'l-ferîkayn*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2006.

Necâd, Rüstem. *el-Hâc fi'l-ehâdîsi'l-müştereke beyne's-Sünne ve's-Şîa*. Tahran: el-Mecma'u'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye, 2009.

- Öz, Mustafa.** “Mehdî el-Muntazar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/376-7. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Pezûheşkede Hâc.** “Mevsûatü’s-sünneti’n-nebeviyye fî mesâdiri’l-İslâmiyye der Kum rûnemâyi şod” Erişim 31 Mart 2022. <http://hzrc.ac.ir/post/19664/موسوعه-السنه-النبويه-في-مصادر-المذاهب-الاسلاميه-در-قم-رونماي>
- Rûdbârî, Mustafa Hüseyinî.** *el-İmâmân el-Hasan ve’l-Hüseyin fî ehâdîsi’l-müştereki beyne’s-Sünne ve’s-Şîa*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2007.
- Selimli, Koşkar.** *Sünnî ve Şîî Hadis Kaynaklarına Göre “Buniye’l-İslâmu alâ Hamsin” İslam Esasları Hadisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Şintî, Üsâme Muhammed Züheyr.** *el-Ehâdîsi’l-müştereki beyne Ehli’s-sünne ve’l-İmâmiyye fî hukûki’l-Müslim*. Kuveyt: Meberretü’l-âl ve’l-ashâb, 2015.
- Tarik, Ramazan.** “Türkiye’de Takrîbü’l-Mezâhib Alanında Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/2 (Aralık 2019), 605-620.
- Tarik, Ramazan.** *İslam Düşüncesinde Mezhepleri Yakınlaştırma Girişimleri (Takrîbü’l-Mezâhib: Mısır Örneği)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Teshîrî, Muhammed Ali – Kânsû, Mahmûd.** *el-Hâc mu’tayâtuhu, ahkâmuhu ve’l-ehâdîsi’l-müştereki fîhi*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2003.
- Teshîrî, Muhammed Ali – Kânsû, Mahmûd.** *es-Savm mu’tayâtuhu, ahkâmuhu ve’r-rivâyâtü’l-müştereki fîhi*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2003.
- Teshîrî, Muhammed Ali – Kânsû, Mahmûd.** *Salâtü’l-cum’a mu’tayâtuhâ, ahkâmuhâ ve’r-rivâyâtü’l-müştereki fîhâ*. Tahran: el-Mecma’u’l-âlemî li’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye, 2003.

Topgöl, Muhammed Enes. "Sünnî-Şîî İkilemine Farklı Bir Bakış: Yeniden İnşa Edilen Hadis Bağlamları". *İslam Araştırmaları Dergisi*, 41 (Haziran 2019), 45-83.

Üzüm, İlyas. "Sünnî-Şîî Yakınlaşması: Dârü't-Takrîb Tecrübesi". *İslam Araştırmaları Dergisi* 2 (Aralık 1998). 171-85.

Üzüm, İlyas. "Takrîbü'l-mezâhib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/467-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Mehdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/371-4. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

